

HISTORIE SNAH O ÚZEMNÍ OCHRANU OBLASTI NA SOUTOKU MORAVY A DYJE

DAVID HORAL, VLADAN RIEDL

Ing. DAVID HORAL

Ornitolog a lesník na AOPK ČR,
regionálním pracovišti Jižní Morava.
Dlouhodobě se zabývá ochranou
ptáků i ochranou přírody v oblasti
soutoku Moravy a Dyje.

Ing. VLADAN RIEDL

Pracuje jako lesník na AOPK ČR,
Správa CHKO Pálava. Soutokem
Moravy a Dyje se zabývá již více než
10 let.

Z pohledu ochrany přírody patří celé území soutoku Moravy a Dyje, obvykle označované zkráceně jako „Soutok“, k nejvýznamnějším územím v rámci celé České republiky. Lokalita Soutoku je jedinečná i v celoevropském kontextu. S přírodními hodnotami úzce souvisí snahy o územní ochranu. Na tomto jedinečném území se zároveň stýkají další zájmy či omezení. Jednak je to myslivost (dnešní obora Soutok coby největší obora v Česku sice vznikla až v roce 1967, ale oborní chov zde byl provozován na proměnlivé výměře již od roku 1872). Území je také velmi významné z pohledu kulturně-historického, o čemž svědčí nejen stavby z dob Liechtensteinů, ale i archeologická naleziště z období Velké Moravy. Dále je třeba si uvědomit, že historicky bylo toto území vždy hranicí (ač dotčené státy či nižší administrativní jednotky se v průběhu dějin měnily) a jeho přístupnost byla tedy omezená. Dokladem je třeba známý „teraziánský hranečník“ z roku 1755 nedaleko vlastního soutoku Moravy a Dyje, který vymezuje trojmezí markrabství moravského,

Uher a Dolních Rakous. V letech 1950-1989 byl do tzv. hraničního pásma vstup zakázán a bylo velmi obtížné získat povolení např. pro biologický průzkum. I v případě jeho získání však neměl držitel možnost volného pohybu po oblasti, a tak systematický zoologický i botanický průzkum mohl začít až v 90. letech 20. století. Od té doby zde byla učiněna spousta objevů. Mnoho druhů rostlin a živočichů zde bylo zjištěno na území České republiky vůbec poprvé, ve výjimečných populačních hustotách, na severním okraji areálu, v méně typických biotopech apod. Některé druhy zde jistě žily dlouhodobě (čolek dunajský, stepník moravský...), u jiných jde pravděpodobně o jejich recentní šíření (tesařík alpský, orel královský) nebo – např. v případě několika dunajských druhů ryb – jde o reakci na zlepšující se kvalitu vody i na postupnou likvidaci migračních bariér na toku Moravy (jeseter malý, candát východní, drskové a ježdíci). Území Soutoku ještě neodhalilo všechna svá tajemství a i dnes dokáže překvapit. Nedávno zde byl popsán brouk

Soutok je domovem chráněného roháče obecného (*Lucanus cervus*) i tesaříka obrovského (*Cerambyx cerdo*). Foto Vladan Riedl

Dříve pravidelné záplavy jsou v posledních letech spíše výjimkou. Foto Vladan Riedl

kožojed moravský jako nový druh pro vědu. Je třeba říci, že z pohledu ochrany přírody byl omezený přístup spíše kladem. V dnešní době je návštěvnost obory Soutok o víkendech či o prázdninách, zejména za pěkného počasí, opravdu enormní, zvláště když během několika posledních suchých let nepřišly dříve běžné komáří kalamity. Naštěstí pro některé živočichy citlivé na rušení jsou frekventované trasy zejména po obvodu území. Omezený vstup a naprostá priorita mysliveckého využívání spolu se stavem cestní sítě zároveň do značné míry limitovaly i intenzitu lesního hospodaření. To nejhorší, co z pohledu ochrany přírody intenzivní lesnictví přineslo, tedy velkoplošné holosečné obnovy starých porostů metodou obnovních bloků o rozloze mnoha desítek hektarů spolu s širokým použitím celoplošné příprady půdy hloubkovým frézováním pasek, se tak v širším měřítku praktikuje až od 90. let. Úměrně tomu se pak zvyšoval i tlak jak odborné (biologické, ochrannářské), tak široké veřejnosti na zajištění adekvátní územní ochrany.

NEJPRVE REZERVACE

Prvním aktem, který na území Soutoku kodifikoval nějakou rezervaci, bylo vyhlášení pralesů Ranšpurk, Cahnov a Soutok za (tehdy státní přírodní rezervace), a to výnosem ministerstva školství, věd a umění z roku 1949. V roce 1992 byla tato území nově vyhlášena v kategorii národní přírodní rezervace a dvě poslední sloučeny do NPR Cahnov – Soutok. Smutnou skutečností je,

že necelých 35 ha těchto dvou rezervací jsou zároveň dnes jediná vyhlášená zvláště chráněná území v rámci přibližně 4500 ha polesí Soutok (přestože v 90. letech byly navrhovány k vyhlášení přinejmenším dvě další cenné lokality: Sekulská Morava a Krumpavá). Vzhledem k významu celého území je tato rozloha pochopitelně zcela nedostatečná.

NÁVRH NA ZAHRNUTÍ DO CHKO

Již ve 40. letech 20. století navrhovali vyhlášení velkoplošného chráněného území na jižní Moravě brněnští přírodovědci Vladimír Úlehla a Jan Šmarda. O zahrnutí části nebo celého Lednicko-valtického areálu, tedy i části lužních lesů, dnes obvykle chápaných jako součást oblasti Soutoku, se uvažovalo již během příprav vyhlášení chráněné krajinné oblasti (CHKO) Pálava. V roce 1976 bylo nakonec vyhlášeno pouze území o rozloze 81 km², tedy dnešní výměra CHKO Pálava. Po politicko-ekonomických změnách po roce 1989 se objevila další šance v podobě přijetí nového, moderně koncipovaného zákona o ochraně přírody a krajiny (zákon č. 114/1992). V této době současně probíhalo určité „sblížování“ mezi ochranou přírody a lesními hospodáři, na kterém se do jisté míry podepsala i přetrvávající porevoluční euforie. V roce 1992 byl představen návrh rozšíření CHKO Pálava o území Soutoku, který zpracovala správa CHKO spolu s Geografickým ústavem ČSAV a tzv. Poradním sborem CHKO Pálava. Po složitých jednáních byl nakonec tento záměr odmítnut

z důvodu nesouhlasu některých obcí, ministerstva zemědělství a zejména Lesního závodu Židlochovice.

V roce 1998 přijala vláda České republiky Státní program ochrany přírody a krajiny, který uložil ministerstvu životního prostředí rozšířit CHKO Pálava o oblast Soutoku, s termínem do konce roku 2003. Již jen „prověřit možnost a účelnost rozšíření CHKO Pálava“ pak uložila (s termínem 2014) ministerstvu ŽP aktualizace tohoto dokumentu z roku 2009. Záměr však nikdy naplněn nebyl. Tlak na jeho realizaci pocházel zejména od odborné veřejnosti a nevládních organizací.

MALOPLOŠNÉ ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÉ ÚZEMÍ MÍSTO CHKO

Novou naději k zajištění účinné ochrany přinesl vstup České republiky do Evropské unie a s tím spojené přijetí mezinárodních závazků, včetně vymezení soustavy Natura 2000. V roce 2005 byla na rozloze 9718 ha vyhlášena evropsky významná lokalita (dále EVL) Soutok-Podluží a na rozloze 3249 ha EVL Níva Dyje. Ve stejném roce byla vyhlášena také Ptačí oblast Soutok-Tvrdonicko (9575 ha, téměř 100 % v překryvu s EVL Soutok-Podluží). V původním národním seznamu EVL (nařízení vlády č. 132/2005) byly pro lokalitu Soutok-Tvrdonicko navrženy

Tesařík obrovský (Cerambyx cerdo) vyhledává osluněné kmeny dubů. Foto Vladan Riedl

kategorie CHKO, NPR a PR, pro Nivu Dyje pak CHKO, NPR, NPP a PP. Po několikaletém váhání byla v roce 2008 přípravou návrhu CHKO pověřena Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Především pro nesouhlas místních samospráv a některých dalších subjektů však byly v roce 2010 práce na přípravě CHKO zastaveny. Následně došlo ke změně navrhované formy ochrany EVL v nařízení vlády č. 318/2013 Sb., o stanovení národního seznamu evropsky významných lokalit, kde je nyní uvedeno místo CHKO soustava NPR, NPP, PR a PP ve spojení s tzv. „základní ochranou“. Přípravou návrhu soustavy maloplošných zvláště chráněných území byla opět pověřena AOPK ČR.

Vzhledem k přírodním fenoménům byla v nejceněnější jádrové oblasti EVL Soutok-Podluží zvolena kombinace disjunktní NPR „Lanžhotské pralesy“ (s cílem zachovat především klidový režim a přírodní procesy) s velkou NPP nazvanou „Soutok“, kde je cílem aktivně vytvářet vhodná stanoviště pro vzácné a zvláště chráněné druhy rostlin, živočichů a hub. Na zbylém území EVL Soutok-Podluží se předpokládá vyhlášení menších cenných lokalit v kategorii PR a PP, přičemž záměry na vyhlášení MZCHÚ v kompetenci krajského úřadu budou oznamovány paralelně. Rovněž na území EVL Niva Dyje je navržena mozaika různých kategorií zvláště chráněných území, včetně dvou větších NPP (a rozšíření stávající NPP Pastvisko).

Větší část zájmového území je rovněž součástí mokřadu mezinárodního významu podle tzv. Ramsarské úmluvy (celým názvem „Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam především jako biotopy vodního ptactva“) – jedná se o lokalitu „Mokřady Dolního Podyjí“.

Většina území je také součástí Biosférické rezervace Dolní Morava (BR DM), která byla zřízena v roce 2003, kdy Výbor Mezinárodní koordinační rady UNESCO programu MaB schválil rozšíření BR Pálava (vyhlášena v roce 1986) o Lednicko-valtický areál a lužní lesy na soutoku Moravy a Dyje a nově vymezené území o celkové rozloze přesahující 300 km² dostalo název Biosférická rezervace Dolní Morava. Tato kategorie ovšem není nikterak zakotvena v naší legislativě, jedná se tak spíše než o cokoli jiného o určitou „značku“, k účinné ochraně území ovšem nepřispívá. Vyhlášení BR DM mělo poměrně komplikovanou historii a později se ve skutečnosti stalo spíše nástrojem určitých zájmových skupin, jak zabránit vyhlášení velkoplošného chráněného území, nežli nástrojem hájícím zájmy ochrany přírody.

ZÁVĚREM

Jak vidno z předchozích řádků, ochránit tak cenné území není v dnešní době jednoduché. Zájmy ochrany přírody mnohdy narážejí i na osobní zájmy. Na ministerstvu životního prostředí v současnosti leží zodpovědnost za rozhodnutí, jakým způsobem

či v jaké kategorii bude ochrana území Soutoku do budoucna zajištěna. Do té doby se stále pohybujeme v určitém provizoriu, v němž se střetávají pohled ochrany přírody se zájmem na intenzivním hospodářském (především lesnickém) využití území. Jak vyplývá i z mnohých publikovaných studií, čas se krátí a starých lužních porostů se vzácnými druhy ubývá.

Aktivní zásahy do přehostlých porostů mohou vytvořit optimální biotop pro zvláště chráněné druhy. Foto Vladan Riedl